

PIOTR KNAPIK: *Gerhart Hauptmann życie i twórczość do 1914 roku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994, 194 ss.

Gerhart Hauptmann był jednym z najwybitniejszych dramaturgów europejskich z przełomu XIX i XX stulecia. Przyczynił się w znacznej mierze do rozwoju sztuki dramatycznej wprowadzając do niej sporo nowych elementów, a ponadto uwypuklił w swych dziełach cierpienia ludzi na skutek doznanych krzywd, niesprawiedliwości i upokorzeń. Jego bogaty dorobek obejmuje 40 dramatów, 20 utworów prozatorskich, 6 eposów prozą, 2 zbiory poetyckie oraz wiele esejów i różnych artykułów. Ze względu na swą atrakcyjność sztuki tego czołowego pisarza niemieckiego, pochodzącego ze Szczawna-Zdroju, są często wystawiane w teatrach europejskich, niekiedy też w Polsce.

Życiem i analizą działalności literackiej pisarza zajmowano się od schyłku XIX w. i zgromadzono już kilka tysięcy pozycji. Początkiem była praca P. Mahna, *Gerhart Hauptmann und der moderne Realismus*, Berlin 1894, następnie A. Bartelsa, *Gerhart Hauptmann*, Weimar 1897 i P. Schlenthera, *Gerhart Hauptmann. Sein Lebensgang und seine Dichtung*, Berlin 1898. W dwudziestym stuleciu w miarę wzrostu popularności autora Tkaczy zaczęły wychodzić nowe publikacje poświęcone jego osobie. Po drugiej wojnie światowej najcenniejsze prace wyszły spod pióra H. Hülsena, C. F. W. Behla, G. Pohla i K. L. Tanka. Miały one przeważnie charakter biograficzny lub wspominkowy. Dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Hauptmanna rozpoczęto w 1962 r. edycję jego wszystkich dzieł tzw. *Centenarausgabe*, *Gerhart Hauptmann, Sämtliche Werke*, Frankfurt/M., Berlin, Wien 1962 - 1974, Bd. I - XI. Warto przy tym zaznaczyć, że znalazły się tam również nie wydane dotąd prace. Niebawem doszły do tego inne cenne publikacje powstałe w oparciu o bogate zbiory *Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz* Berlin: R. Ziesche, *Der Manuskriptnachlass Gerhart Hauptmanns* Katalog, T. I, Wiesbaden 1977), M. Machatzke, *Diarium 1917 bis 1933* (Frankfurt/M., Berlin 1980), M. Machatzke, *Gerhart Hauptmann. Notiz Kalender 1889 bis 1891* (Frankfurt/M., Berlin 1982), M. Machatzke, *Gerhart Hauptmann. Tagebuch 1892 bis 1894* (Frankfurt/M., Berlin 1985), a w ostatnich latach P. Sprengel, *Otto Brahm - Gerhart Hauptmann. Briefwechsel 1889 - 1912* (Tübingen 1985).

Szczególne znaczenie miała praca H. Daibera pt. *Gerhart Hauptmann oder der letzte Klassiker*, Wien, München, Zürich 1971. Autor nakreślił starannie i wyczerpująco drogę życiową i osiągnięcia Hauptmanna analizując dokładnie jego utwory literackie. Niezwykle cenna była również książka P. Sprengla, *Gerhart Hauptmann. Epoche - Werk-Wirkung* (München 1984) przygotowana do druku z uwzględnieniem nowych materiałów źródłowych i własnej interpretacji tekstów pisarza. Natomiast ostatnią pełną monografią jest publikacja W. Leppmanna, *Gerhart Hauptmann: Leben, Werk und Zeit* (Bern-München-Wien 1985), w której amerykański profesjonalista przedstawił sugestywnie biografię pisarza, przytaczając również niektóre epizody z jego życia prywatnego.

Można jeszcze przypomnieć o pracy zbiorowej pod redakcją P. Sprengla i P. Mellena, *Hauptmann - Forschung. Neue Beiträge - Hauptmann Research. New Directions* (Bern, Frankfurt/M., New York 1986), zawierającej artykuły o pisarzu i jego utworach z uwypukleniem wartości humanistycznych poszczególnych dzieł.

Trudności w dostępie do materiałów źródłowych, a zwłaszcza brak odpowiednich funduszy na wyjazdy zagraniczne, zdecydowały o tym, że ilość opracowań polskich germanistów nie może być porównywalna z zachodnimi, niemniej jednak warto o nich wspomnieć. Zainteresowanie twórczością Hauptmanna w okresie międzywojennym określić należy jako słabe, a po 1945 r. zwiastunem zmiany okazała się rozprawa J. Chodery, *Das Weltbild in den naturalistischen Dramen Gerhart Hauptmanns* (Poznań 1962), w której autor scharakteryzował kilka jego utworów dramatycznych, a ponadto trafnie zauważył, że jakkolwiek w dziełach Hauptmanna wysuwają się często na czoło elementy realistyczne, to jednak przy wyrażaniu swych poglądów odwoływał się również do estetyki naturalizmu.

W 1968 r. ukazała się w Łodzi pierwsza polska monografia pióra profesora Z. Żygulskiego, *Gerhard(!) Hauptmann. Człowiek i twórca*. Nie stanowiła jednak nowości, bo została napisana w oparciu o źródła sprzed drugiej wojny światowej. Odmienny charakter ma praca K. Koczego, *Hauptmanniana* (Katowice 1971) obejmująca nie tylko dzieła literackie pisarza w ścisłym tego słowa znaczeniu, lecz też reportaże oraz sprawę jego stosunku do Polaków i spraw polskich. Z kolei w publikacji K. A. Kuczyńskiego, *Gerhart Hauptmann. Annäherung und Neuansätze* (Warszawa 1991) zostały przedstawione teksty germanistów polskich i niemieckich, jako zbiór referatów wygłoszonych w 1990 r. na konferencji hauptmannowskiej w Łodzi.

Książka autorstwa wrocławskiego germanisty dra Piotra Knapika prezentowana obecnie czytelnikom polskim powstała w wyniku wieloletnich żmudnych wysiłków związanych z poszukiwaniem, selekcją i gromadzeniem materiałów przeważnie u nas niedostępnych. O sukcesie zadecydował w znacznej mierze jego dłuższy pobyt w Niemczech i praca w zasobnych tamtejszych bibliotekach polegająca na przewertowaniu i przeanalizowaniu wszystkich najważniejszych dzieł Gerharta Hauptmanna.

Publikacja składa się z dziewięciu dość znacznie rozbudowanych rozdziałów i obejmuje okres życia oraz twórczości pisarza do wybuchu pierwszej wojny światowej. Przyjęcie wyznaczonej cezury wydaje się słuszne, gdyż z tym okresem wiążą się największe osiągnięcia literackie słynnego Ślązaka, a ponadto należy pamiętać, że ostatnią sztuką Hauptmanna przed rozpoczęciem zmagani wojennych było *Das Festspiel in deutschen Reimen* (*Uroczyste widowisko w rymach niemieckich*) – dramat o wyraźnych akcentach pacyfistycznych gloryfikujący przyjaźń i pokojowe współżycie narodów, a poza tym krytykujący niemiecki nacjonalizm i dążenie do hegemonii.

Nie zapominając o ówczesnych wydarzeniach politycznych w Europie autor zapoznał czytelnika z rodowodem pisarza, jego dzieciństwem i dojrzewaniem, różnorodnością zainteresowań i niespokojną młodością, która uniemożliwiła mu ukończenie jakichkolwiek rozpoczętych już studiów. Ponadto scharakteryzował szczegółowo twórczość Hauptmanna w Rzeszy wilhelmińskiej i nakreślił etapy kształtowania się poglądów naturalistycznych pisarza. Zupełnie odmiennie i obiektywnie przedstawił też jego stosunek do Polaków, a jest to ważne, gdyż dotychczas wypuklano przeważnie niektóre negatywne wypowiedzi dramaturga pod naszym adresem. W książce znajdujemy również wyszczególnienie i streszczenie sztuk Hauptmanna granych w naszych teatrach. Dowiadujemy się m.in., że pierwszą była *Hanusia* w reżyserii T. Pawlikowskiego, wystawiona 27 lutego 1895 r. w Teatrze Miejskim w Krakowie. Spotkała się z życzliwym przyjęciem zarówno publiczności, jak i krytyków. Grano ją też w Warszawie, Łodzi, Lublinie, Kaliszu, Bytomiu i w Katowicach.

W rok później zawitał do Krakowa wiedeński zespół teatralny E. Hartmanna ze sztuką *Samotni*, która w następnych latach ukazała się w polskiej wersji językowej w Warszawie, Krakowie i Lwowie. Natomiast 12 listopada 1897 r. odbyła się we Lwowie premiera komedii *Kolega Crampton*, grana później w Krakowie, Warszawie, Łodzi i Lublinie. Kolejną sztuką był *Dzwon zatopiony* wystawiony 28 lutego 1898 r. we Lwowie, następnie w Krakowie, Łodzi, Lublinie, Poznaniu i Warszawie, zaś polska prapremiera *Woźnicy Henschla* ujrzała światło dzienne 29 lutego 1899 r. w Teatrze Miejskim we Lwowie, później w Krakowie i Poznaniu, a *Futro bobrowe* zostało wystawione na scenie Teatru Miejskiego w Krakowie 2 czerwca 1900 r. W tymże teatrze w cztery lata później pojawiła się *Róża Bernd*, którą też zaprezentowano we Lwowie i Łodzi.

3 września 1904 r. publiczność Krakowa mogła oglądać utwór dramatyczny *Michał Kramer*, grany następnie w Warszawie. Dramat *Tkacze* wystawiono prawdopodobnie po raz pierwszy w 1895 r. na tajnym spektaklu w Warszawie, a legalne przedstawienie miało miejsce w sześć lat później w Krakowie, gdzie obowiązywały zaproszenia. 21 listopada, po zaleconych przez cenzora zmianach, pokazano *Tkaczy* w lwowskim Teatrze Miejskim, później w Krakowie, zaś amatorskie przedstawienia odbyły się w Przemyślu, Stryju i innych mniejszych miastach Galicji.

3 października 1906 r. udostępniono lwowianom w Teatrze Miejskim sztukę *A Pipa tańczy*, w roku następnym wystawił ją również Teatr Ludowy w Krakowie, a w trzy lata później znalazła

się na deskach krakowskiego Teatru Miejskiego im. Juliusza Słowackiego. Następną sztuką niemieckiego dramaturga wyreżyserowaną u nas były *Szczury* zaprezentowane 6 maja 1911 r. w Teatrze Miejskim w Krakowie, następnie zaś we Lwowie i Poznaniu. Jakkolwiek dramat Hauptmanna *Święto pokoju* spotkał się z pozytywną oceną Marii Konopnickiej w 1895 r., to jednak dopiero dziewięć lat później wystawiono go w warszawskim teatrze Elizeum, a następnie w Łodzi i Krakowie.

Recenzowana książka stanowi pozycję wartościową i godną uwagi. Została opracowana fachowo i bardzo starannie. Zawiera tyle cennych i różnorodnych wiadomości, że może służyć jako zupełnie wystarczające kompendium poświęcone wybitnemu dramaturgowi. Ładny styl i jasność formułowania myśli sprawiają, że czyta się ją z niesłabnącym zainteresowaniem. Będzie służyć nie tylko studentom germanistyki, lecz również badaczom literatury i tym wszystkim, którzy zechcą poznać całokształt twórczości Gerharta Hauptmanna.

Spis literatury obejmuje 42 pozycje wyselekcjonowane trafnie i z wycuciem.

Roman Karczmarchuk

Deutsch-polnisches Jahrbuch der Germanistik 1993. (Hrsg.) Martin Grimberg, Zwickau 1993, 225 ss.

Jest to nowa edycja rocznika *Skamandros* wydawanego do 1989 r. przez germanistów eneradowskich. Nowe pismo, które ukazało się pod patronatem i dzięki finansowemu wsparciu *Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD)*, zostało opracowane przez zmieniony zespół redakcyjny, składający się z germanistów i lektorów niemieckich działających z ramienia DAAD w różnych ośrodkach akademickich w Polsce. Koordynatorem i wydawcą pierwszego tomu został dr Martin Grimberg z WSP w Opolu. W skład Rady Redakcyjnej wchodzi profesorowie uniwersytetów polskich: poznańskiego, jagiellońskiego, wrocławskiego, warszawskiego, gdańskiego i KUL-u oraz uniwersytetów zagranicznych: bońskiego i kolońskiego. Pismo wydawane jest w języku niemieckim.

W zamyśle redakcji rocznik ma spełniać przede wszystkim funkcję informacyjną. Wyróżniono w nim kilka działów poświęconych: literaturze, językowi, kulturze, germanistyce, dydaktyce języka niemieckiego; ostatni dział zawiera tekst omawiający utworzenie i cele Stowarzyszenia Germanistów Polskich, zestawienie instytutów germanistyki w Polsce, oraz refleksje na temat aktualnego stanu i głównych kierunków badawczych slawistyki w Polsce.

W przeciwieństwie do pism wydawanych przez poszczególne instytuty, rocznik ma stanowić przegląd dokonań naukowych germanistów z różnych ośrodków akademickich i platformę ponaduczelnianej wymiany myśli. Idea ta sama w sobie jest jak najbardziej słuszna; niesie jednak ze sobą pewne zagrożenia. Nawet w ramach poszczególnych działów widoczny jest brak spójności – teksty wydają się być dobrane jakby przypadkowo. Różny jest też poziom i charakter zebranych w tym tomie artykułów. Duży jest rozrzut tematyczny prezentowanych tekstów. Obok wnikliwych analiz dotyczących twórczości i działalności konkretnych pisarzy, poetów, aforystów, tłumaczy czy literaturoznawców, znalazły się tu artykuły o charakterze przeglądowym, bądź materiałowym, jak chociażby przekrój polskich czasopism germanistycznych, studia z zakresu metodyki nauczania języków obcych w Polsce, omówienia niektórych niemiecko-polskich projektów badawczych, analizy językoznawcze czy wreszcie refleksje historyczno-kulturowe wokół tematyki śląskiej.

Otwierający tom artykuł Marii Surowskiej pokazuje nieć przyjaźni, łączącą od 1909 r. Rainera Maria Rilke z księżną Marie von Thurn und Taxis. Autorka sięgnęła w swych rozważaniach do bogatej korespondencji między poetą a księżną i wydobyła z niej zwłaszcza te elementy, które